

Interview

Gewasbeschermingsexpert
Pieter Spanoghe
pleit voor een nuchtere kijk op pesticiden

‘We worden blijkbaar graag bedrogen’

Een verbod op het gebruik van glyfosaat, het groeiende wantrouwen in de wetenschap en de roep om minder pesticidenresidu's op groenten en fruit. Gewasbeschermingsexpert Pieter Spanoghe ziet het met lede ogen aan. ‘Meer residu's zijn net een teken van vooruitgang.’

Dieter De
Cleene

foto's:
Philip
Vanoutrive

De dag voor we hem spreken, mocht Pieter Spanoghe (UGent) voor enkele Vlaamse media duiding geven bij het feit dat vrijwel alle citrusvruchten resten van pesticiden bevatten. Dat bleek uit analyses door het Federaal Voedselveiligheidsagentschap (FAVV). ‘Ze testen de vruchten mét schil. Als je ze niet zou behandelen, kan je ze geen twee tot drie weken bewaren zonder dat ze gaan schimmelen.’

Dat voorts twee derde van de geteste groenten en vruchten sporen van pesticiden bevatten, is volgens Spanoghe evenmin een reden tot bezorgdheid. ‘De hoeveelheden zijn verwaarloosbaar en overschrijden zelden de norm.’

Eerder dit jaar mocht de Gentse hoofddocent 1.700 gewasbeschermingsspecialisten verwelkomen in Gent. Wetenschappers, bedrijven en regelgevers kwamen er samen op het congres van de International Union of Pure and Applied Chemistry (IUPAC), dat hij organiseerde. Ze bespraken de trends en uitdagingen in de gewasbescherming. Met als centraal thema: ‘Education of the future generation’. ‘Het is voor het eerst dat onderwijs en communicatie zo'n prominente plek in het programma van het vijfjaarlijkse congres innamen.’

Vanwaar die keuze?

‘We beseffen dat we meer en beter moeten communiceren. We zijn er zelf van overtuigd dat we gewassen op een duurzamere manier beschermen tegen ziektes en plagen dan in het verleden. Het brede publiek ziet dat duidelijk anders. Wie voor grote gewasbeschermingsfirma's werkt, durft daar nauwelijks over te spreken.’

‘Ik ben nu twintig jaar actief in dit domein en het wantrouwen was nooit zo groot. Ik moet helaas vaststellen dat het brede publiek de wetenschap in dit debat niet vertrouwt. Politici ook niet, overigens. Kijk maar naar het verbod op het gebruik van glyfosaat door particulieren.’

Wat is daar mis mee?

‘Dat is in onkruidverdelgers vervangen door pelargonzuur, een stof die de bodem verzuurt, schadelijk is voor waterorganismen en voor bijen. En je moet het vijf tot zes keer per seizoen in grote hoeveelheden gebruiken. We zitten dus opgescheept met producten die een meetbaar grotere druk op het milieu veroorzaken. Omdat de bevoegde politici hebben geluisterd naar hun buikgevoel en de stem van het volk.’

‘Dat mensen kritisch zijn en zich een mening vormen is prima, maar dan graag gebaseerd op feiten en niet op veronderstellingen. Dat lijkt mij steeds minder het geval. De recente alarmerende berichten over pesticiden in dode mezenjongen waren daarvan een mooi voorbeeld.’

Hoezo?

‘Een vereniging (*Velt, De Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren, en de Vogelbescherming, red.*) zet een onderzoek op met als hypothese: jonge mezen sterven door producten die particulieren gebruiken om de buxusmot te bestrijden. Uit de analyse blijkt dat in de dode mezen amper producten aanwezig zijn die particulieren gebruiken. Die hypothese kan je dus moeilijk hardmaken. Toch is de conclusie: beter niet spuiten. En iedereen stapt daarin mee. Wie bij dat discours een kritische kanttekening plaatst, wordt al te makkelijk weggezet als stem van de industrie.’

En dat bent u niet?

‘Ik heb goede contacten met mensen in het bedrijfsleven en met de experts die de markttoelatingsstudies uitvoeren en beoordelen. Sommigen zijn oud-studenten. Dat is een bevoorrechte positie, die vertrouwen schept.’

‘Toch ga ik graag in dialoog met mensen die de landbouw graag pesticidevrij zien. Er waren op ons congres sessies over alternatieve bestrijding. De topman van de internationale koepelorganisatie voor de biologische landbouw (IFOAM) nam deel aan een debat. Andere ngo’s gingen tot mijn spijt niet in op onze uitnodiging.’

‘Ik ben groener dan velen wellicht denken. Natuurlijk vind ik synthetische bestrijdingsmiddelen zeer nuttig. Als onderdeel van een globale aanpak en in de eerste plaats voor de boer, niet zozeer voor de particulier. Maar ik ben niet de man die zegt: ‘spuit er maar op los’, en dat doe ik ook zelf niet. Ik heb een moestuin en een serre waarin ik geen pesticiden gebruik. Je kan die zelf nooit zo precies doseren als een landbouwer dat kan. Voor je het weet, spuit je te veel. Zelf groenten en fruit kweken is wel een prima leerschool. Het toont hoe moeilijk het is zonder bestrijdingsmiddelen een mooie oogst op tafel te krijgen.’

In 2018 legde de Europese Unie het gebruik van enkele neonicotinoïden aan banden, omdat ze schadelijk bleken voor bijen. Volgens de Britse bijenexpert Dave Goulson een teken dat we de gewasbescherming over een andere boeg moeten gooien. Daarmee vermijden we dat we het ene product vervangen door een nieuw, dat dan op zijn beurt onvermoede neveneffecten heeft.

‘Ik stel vast dat we al duizenden jaren zijn verwickeld in een strijd met ziekten, plagen en onkruiden. Vanaf de jaren 1950 kwamen de synthetische bestrijdingsmiddelen op en die bleken bijzonder effectief. Ze hebben de groene revolutie met hoogproductieve monoculturen mee mogelijk gemaakt. Ik zie niet meteen nieuwe landbouwwormen opstaan die ziekten en plagen even efficiënt aanpakken.’

‘Het spijtige aan het neonicotinoïdenverhaal is dat we ook die hebben vervangen door alternatieven die een

PIETER SPANOGHE

Pieter Spanoghe (1975) is hoofd van de onderzoeksgroep Fytofarmacie aan de Universiteit Gent, waar hij de vakken Fytofarmacie en Dynamica en residu’s van pesticiden doceert. Spanoghe is gespecialiseerd in de analyse van pesticidenresidu’s op gewassen en in het milieu en in de inschatting van hun effecten.

grotere druk op het milieu kunnen uitoefenen. In plaats van een eenmalige zaadcoating, waarbij het product in de hele plant doordringt en het kiemplantje beschermt, moeten boeren meerdere keren per seizoen met oudere middelen in het veld spuiten. Dat vergroot de kans dat het product bij burens of in het oppervlaktewater belandt, en het brengt meer risico’s voor nuttige insecten met zich. Ook voor bijen, want het blijven insecticiden en een bij is een insect. We kunnen de negatieve effecten van neonicotinoïden op bijen uiteraard niet ontkennen. Maar ik vraag mij af of een aanpassing van de dosis die je op zo’n zaadje aanbrengt geen betere oplossing kan zijn.’

We kunnen niet zonder die synthetische middelen? Die monoculturen zijn nu net waar we volgens sommige experts vanaf moeten. Meer diversiteit, meer mét de natuur werken in plaats van ertegen, zou de oplossing zijn.

‘De meerwaarde daarvan hangt af van de context en het gewas. De landbouw is mijns inziens geen natuur. Ik zie meer heil in een scheiding van gronden waar we maximaal aan landbouw doen en gronden waar we maximaal op natuur en biodiversiteit inzetten.’

‘Dat neemt niet weg dat er zeker interessante alternatieven en beloftevolle ontwikkelingen bestaan om het gebruik van pesticiden te beperken. Met zogenoemde biostimulantia kunnen we de natuurlijke resistentie van de plant tegen ziekten en plagen verhogen. Ook door veredeling kunnen we planten resistenter maken. Met RNA-interferentie kan je gericht één soort of een groep soorten bestrijden. Door de juiste afwisseling tussen teelten kan je problemen voorkomen, en waarschuwings-

‘De alternatieven voor glyfosaat zijn schadelijker voor het milieu, maar politici luisteren liever naar hun buikgevoel en de stem van het volk dan naar de wetenschap’

systemen helpen te bepalen als je wel of niet moet spuiten. Alternatieve technieken als feromoonvallen kunnen spuiten overbodig maken, doordat ze mannelijke insecten wegvangen en de populatie onder controle houden.’

‘Dan zijn er nog de natuurlijke middelen, maar die zijn niet automatisch veiliger of beter. En als je die op grote schaal zou toepassen, krijg je net dezelfde problemen. In plaats van de synthetische middelen overboord te gooien, moeten we ze zien als een van de werktuigen in de gereedschapskist van de landbouwer.’

Enkel in Nederland worden meer pesticiden per hectare gebruikt. Wordt te snel naar dat werktuig gegrepen?

‘Het grote verschil tussen ons en de omliggende landen is dat wij veel minder oppervlakte hebben zodat we ook minder oogstverlies kunnen aanvaarden. We zijn er goed in om onze opbrengst per hectare te maximaliseren. Daarnaast is het zo dat de aardappelteelt heel wat bestrijdingsmiddelen vraagt. Die neemt een groot deel in van de totale landbouwoppervlakte. In andere landen is dat aandeel kleiner. Om te weten of we hier sneller naar pesticiden grijpen, zou je het gebruik per teelt tussen landen moeten vergelijken.’

De voorbije jaren daalde het aantal toegelaten middelen.

‘We leren uit het verleden. Middelen die te lang in het milieu aanwezig blijven mag je niet meer gebruiken. De eisen om een product op de markt te mogen brengen, worden steeds strenger. Er kwam vorig jaar in Europa maar één nieuw middel bij. Het jaar voordien geen enkel. Dat waren er vroeger tien tot twintig per jaar. Dat leidt soms tot situaties waarin er te weinig producten beschikbaar zijn. Dan heb je twee opties: je probeert het met alternatieve technieken, of je verhuist de teelt in kwestie naar een ander land.’

Uit analyses blijkt dat er vaak meerdere residu’s op één product zitten, tot meer dan tien verschillende stoffen.

‘Sinds de jaren 1990 zijn we overgestapt van breed werkende, naar meer specifieke producten, die bijvoorbeeld selectief één groep insecten of onkruiden doden. Het voordeel is dat je gericht aan gewasbescherming kan doen, met minder neveneffecten op niet-doelorganismen. Het gevolg is ook dat je residuen van meer stoffen op groenten en fruit terugvindt. En wat doen sommige supermarktketens? Ze eisen van hun leveranciers een maximaal aantal residuen. Door zich daarmee te profileren, zetten ze hun klanten op tegen iets dat net een teken van vooruitgang is! Heb je liever dat de boer maar een breed werkend product gebruikt, dat alles doodt?’

Sommigen maken zich zorgen om die cocktail, waarvan we de effecten niet goed kennen.

‘Wij hebben daarvoor met verschillende partners onder supervisie van de Europese Voedselveiligheidsautoriteit EFSA een methode ontwikkeld om het risico te bepalen. Uit de eerste twee analyses met die methode – van de effecten op de schildklier en het zenuwstelsel – blijkt dat het risico voor de consument geen reden tot bezorgd-

heid is. Dat komt doordat niet alle stoffen op dezelfde lichaamsdelen inwerken. Sommige werken in op de lever, andere op de bloedsomloop, het zenuwstelsel of de schildklier.’

Eerder dit jaar adviseerde de Hoge Gezondheidsraad nog om zoveel mogelijk de voorkeur te geven aan biologische producten.

‘Totaal onverantwoord. Dat zou betekenen dat wie zich duurder biologische voeding kan veroorloven, gezonder zou leven dan wie dat niet kan. Dat lijkt mij onethisch en dat staat onze overheid niet toe. De regelgeving garandeert dat wat op de markt komt veilig en gezond is. Bioproducten zijn overigens niet pesticidevrij en worden met middelen van natuurlijke oorsprong behandeld. De mensen worden blijkbaar graag bedrogen.’

‘Zo zie je maar dat er overal mensen zijn die hun buikgevoel volgen. De mensen die hun stempel doordrukken zie je niet op studiedagen over gewasbeschermingsmiddelen, waar bijvoorbeeld experts van de overheid komen uitleggen waarom ze bepaalde producten en toepassingen veilig beschouwen. Daar heb ik dan wel moeite mee.’

Is het niet begrijpelijk dat sommigen uit voorzorg liever geen pesticiden in hun lichaam willen?

‘Natuurlijk. Ik ben de eerste om te zeggen dat geen blootstelling het allerbeste is. Maar we spreken hier over nanogrammen, een miljardste van een gram. Dat is eigenlijk quasi geen blootstelling. De reden waarom we erover praten, is dat we tegenwoordig over meettoestellen beschikken die zulke kleine hoeveelheden kunnen meten.’

We beschikken niet alleen over betere toestellen, maar ook over nieuwe kennis. Zo werden hormoonverstorende effecten pas vrij onlangs een aandachtspunt.

‘Je kan onmogelijk met absolute zekerheid zeggen dat we alles onder controle hebben. Over twintig jaar zullen we misschien helemaal anders tegen een aantal zaken aankijken. Leren we morgen iets bij, dan passen we ons aan.’

‘Ik heb hier een artikel liggen van eind jaren 1970, waarin mijn voorganger exact dezelfde discussie voert. Ook hij is ervan overtuigd dat alles veilig is. Inmiddels zijn verschillende middelen van toen niet meer toegestaan.’

Dat is niet bepaald geruststellend.

‘We hebben een hele weg afgelegd. Vroeger onderzochten we toxiciteit door pesticiden aan muizen en ratten toe te dienen. Vervolgens zijn we ook de effecten op cellen gaan bestuderen en vandaag kijken we naar processen in die cellen. We komen mogelijke neveneffecten daardoor veel sneller op het spoor en kunnen sneller actie ondernemen.’

‘Wetenschap is nu eenmaal een continu proces, waarin je soms moet terugkomen op eerdere inzichten. We kunnen niet voorspellen welke toestellen er in de toekomst zijn om te meten wat we vandaag niet weten. Intussen moeten we wel voedsel produceren. Met de huidige kennis durf ik te zeggen dat dat veilig gebeurt.’ ■